

Микола КОТЕЛЮХ

викладач циклу
професійно-практичної підготовки
Центру первинної професійної
підготовки «Академія поліції»
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат педагогічних наук

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ І КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

У сучасному світі питання захисту прав дитини набуло особливої актуальності не лише як моральний та соціальний обов'язок, а як ключовий чинник забезпечення національної безпеки, стабільності та правопорядку в державі. Дитина – найуразливіший суб'єкт суспільних відносин, який потребує особливих гарантій з боку держави та суспільства. Нерозривний зв'язок між рівнем забезпечення прав дітей і загальним станом правопорядку є очевидним: чим вищий рівень правового захисту дітей, тим стабільніше й гуманніше функціонує суспільство.

Правопорядок – це не лише сукупність норм, які забезпечують передбачувану і безпечну поведінку членів суспільства. Це передусім стан, у якому забезпечуються базові права кожного, особливо тих, хто самотійно не здатен захистити свої інтереси. Дитина як об'єкт державної політики має бути в центрі адміністративно-правових і кримінологічних стратегій. Саме через призму ставлення до дитини, її потреб і безпеки можна оцінювати якість діяльності правоохоронних органів, ефективність судової системи, спроможність адміністративного регулювання та рівень зрілості демократичних інститутів.

Питання захисту прав дитини має міждисциплінарний характер і охоплює не лише соціальні аспекти, а й глибокі адміністративно-правові та кримінологічні підходи. З одного боку, важливо забезпечити ефективне функціонування органів влади, покликаних реалізовувати державну політику у сфері охорони дитинства: поліції, прокуратури, служб у справах дітей, органів місцевого самоврядування. З іншого – необхідно розробляти і впроваджувати механізми профілактики дитячої злочинності, булінгу, торгівлі дітьми, сексуальної експлуатації та інших форм правопорушень, жертвами яких часто стають неповнолітні.

Значна частина наукових досліджень свідчить, що ефективна протидія злочинності щодо дітей та своєчасне реагування на порушення їхніх прав можлива лише за умови системної координації між різними державними та

недержавними інституціями, а також за активної участі громадськості. Кримінологічний аналіз дає змогу виявити глибинні причини дитячої девіантної поведінки та фактори, що породжують небезпеки для дитини як жертви злочину, а адміністративно-правова наука – розробити механізми протидії таким загрозам на рівні політики, нормотворчості й правозастосування.

Важливим є й міжнародний вимір цієї теми. Конвенція ООН про права дитини, європейські стандарти у сфері захисту прав дитини, а також принципи верховенства права, недискримінації, найкращих інтересів дитини мають бути інтегровані у національне законодавство та практику правозастосування. Це потребує глибокого переосмислення функціонування всієї системи забезпечення правопорядку – від первинного інциденту до судового захисту й реабілітації жертви.

Адміністративно-правова система захисту дітей повинна забезпечити ефективну превенцію ризиків, пов'язаних з фізичним, психологічним, сексуальним насильством, торгівлею дітьми, булінгом та соціальною занедбаністю. Як вказує Н. Коломоєць, саме децентралізована модель взаємодії органів публічної адміністрації (служб у справах дітей, поліції, освіти, медичних установ) дозволяє забезпечити вчасне виявлення загроз і своєчасне втручання [1, с. 64-67].

Відповідно до позиції П. Комірчого, адміністративно-юрисдикційні заходи мають розглядатися як невід'ємний компонент публічної служби в сфері правоохоронної діяльності, орієнтованої на дітей. Правопорядок у дитячому середовищі – це не лише результат реагування на правопорушення, а насамперед продукт ефективної превентивної діяльності [2, с. 42].

З позиції кримінології ключовими загрозами для безпеки дитини залишаються:

- сексуальне насильство та експлуатація;
- торгівля дітьми;
- насильство в сім'ї;
- дитяча участь у кримінальних угрупованнях;
- конфлікти із законом.

Дослідження К. Денисенко та А. Наточія вказують на важливість раннього виявлення девіантної поведінки та профілактичної роботи в школах, особливо з дітьми груп ризику (сиротами, з багатодітних або неблагополучних сімей) [3]. Крім того, кримінологічний підхід наполягає на врахуванні вторинної віктимізації, тобто ситуацій, коли дитина після злочину не отримує адекватного захисту, а натомість стикається з повторною травматизацією з боку поліції чи судової системи (довгі допити, відсутність спеціалістів, примусове перебування поруч із кривдником тощо) [4]. Ювенальна превенція в діяльності поліції вимагає комплексного перегляду ролі поліцейського – від каральної до медіативно-захисної. У дослідженні А. Кубасенка та О. Ульянова вказано на необхідність переходу до моделі «шкільного офіцера поліції» як постійно присутнього елементу превенції в

школі, який не лише розглядає скарги, а й проводить тренінги, бесіди, профілактичні заходи [5]. Н. Коломоець зауважує, що відсутність повноцінної взаємодії між поліцією та соціальними службами унеможливорює комплексний захист дитини, особливо в кризових випадках: втечі з дому, виявлення факту торгівлі дітьми або сексуального насильства [6, с. 53-55].

Публічний правопорядок не може існувати в умовах системного порушення прав дитини. Як зазначає О.О. Навроцький, рівень публічного адміністрування в країні прямо корелює з рівнем ефективності захисту дитинства. Недовіра до органів державної влади, зокрема поліції та соціальних служб, призводить до латентності злочинів щодо дітей і відсутності судового захисту [7, с. 89].

Таким чином, захист прав дитини в Україні є одним із базових напрямів забезпечення правопорядку та реалізації правоохоронної функції держави. Однак сучасні суспільні виклики, зокрема військові дії, загострення соціальної нерівності, зростання насильства в сім'ях, цифрова небезпека, транснаціональна злочинність, ставлять перед державою завдання переосмислення та оновлення механізмів забезпечення дитячої безпеки. У цьому контексті встановлено, що ефективний захист дитини можливий лише за умов цілісної системної політики, що охоплює адміністративно-правові, кримінологічні та соціально-інституційні підходи.

Проведений аналіз довів: дитина – не лише об'єкт правового захисту, а й ключовий індикатор ефективності правопорядку. Стан безпеки дитини прямо корелює з якістю діяльності органів поліції, прокуратури, суду, системи освіти та соціального захисту. За умов, коли права дитини порушуються, спостерігається поглиблення кризових явищ у сфері ювенальної юстиції, зростає латентна злочинність і девіантна поведінка, знижується довіра до правоохоронних органів. Тобто правопорядок, у якому не забезпечено прав дитини, є по суті формальним і хибним.

У межах адміністративно-правового підходу ключовою проблемою залишається фрагментарність нормативно-правового забезпечення. Попри наявність спеціальних законів («Про охорону дитинства», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» тощо), відсутня єдина доктрина дитячої безпеки. Крім того, державні органи нерідко дублюють повноваження або діють із низьким рівнем координації. Як наслідок – виникають правові та організаційні «вакуумні зони», у яких порушення прав дитини залишаються без належного реагування.

Окремо слід наголосити на важливості адміністративної відповідальності за правопорушення щодо дітей. Водночас інструменти КУпАП часто не адаптовані до ювенальної чутливості: дітям доводиться взаємодіяти з поліцією без належного психологічного супроводу, а справи про булінг, насильство чи жорстоке поводження розглядаються без системної участі спеціалізованих служб. Це вимагає внесення змін до процедурно-правового

механізму, запровадження спеціального статусу захисту дитини у публічному праві.

Особливе значення має розвиток інституту ювенальної превенції – не як формальної структури, а як філософії державної юстиції. Йдеться про створення середовища, в якому превентивна присутність поліції, соціальних педагогів, медіаторів, громадських активістів формує навички безпечного спілкування, довіри до держави, орієнтованості на правову культуру.

Розглядаючи концептуальний рівень, варто зазначити, що правопорядок є наслідком, а не лише передумовою ефективного захисту дітей. Тобто побудова реального, а не декларативного правопорядку має починатися з гарантійних механізмів, спрямованих саме на дитину – найменш захищеного, але водночас найзначущішого суб'єкта правової системи. Необхідне створення інтегрованої системи ювенальної безпеки, яка поєднуватиме інституції освіти, медицини, поліції, соціальної політики та громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Коломоєць Н. В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні: монографія. Харків : Панов, 2019. 352 с.
2. Комірчий П. О. Спеціальні та особливі завдання публічної служби в правоохоронній сфері України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 6(4). С. 207-211.
3. Наточій А. Д., Денисенко Є. М. Роль превентивної діяльності поліції у забезпеченні правопорядку: порівняльний аналіз. 2017. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/3395/1/86.pdf>
4. Корнієнко М. В. Забезпечення прав людини органами правопорядку в екстраординарних умовах: доктринальний аспект. URL : https://oduvs.edu.ua/uploads/Korniyenko_Zabezpechennya_prav_lyudini_organami_pravoporyadku_v_ekstraordinarnih_5ed42475ec.pdf.
5. Кубасенко А., Ульянов О. Превентивна діяльність підрозділів Національної поліції України. 2024. URL : <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0059589.pdf>.
6. Коломоєць Н. В. Забезпечення прав дитини в контексті реалізації правоохоронної діяльності органами Національної поліції України. URL : https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_06_2017/pdf/45.pdf.
7. Навроцький О. О. Забезпечення прав дитини в Україні: теоретичні і практичні засади адміністративно-правового регулювання. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/162325884.pdf>.